

JUDr. FRANTIŠEK KOP

ZALOŽENÍ UNIVERSITY KARLOVY V PRAZE

PRÁCE Z ARCHIVU UNIVERSITY KARLOVY

VYDALO DRUŽSTVO VLAST V PRAZE LÉTA PĀNĚ 1939

ZAKLÁDACÍ LISTINA UNIVERSITY KARLOVY

Univ. prof. Ph. Dr. VÁCLAVU VOJTÍŠKOVI

Darem od *doc. Kopa*
v *Prave*

Juv. čís. 6183.

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PRÁVNICKÉ FAKULTY UJEP
STARÝ FOND 0172
Č. inv.:

Předmluva.

TATO rozprava zabývá se jedním z nejdůležitějších momentů v dějinách naší české kultury — založením pražské university. Činí tak způsobem, který má být snadno srozumitelný i širší veřejnosti; vždyť to jest jeho prvním účelem. Bylo by však omylem domnívati se, že pouhým zlidověním slohu snad musí trpěti vědecká přesnost, zachovávaná při úvahovém postupu k určitému tvrzení. Naopak, mají-li věc náležitě pochopiti širší kruhy, pak nutno při zpracovávání látky předpokládati nejméně dvojnásobnou dávku vědecké opatrnosti.

Rozprava chce českému čtenářstvu, více než kdy jindy národně a vlastenecky smýšlejícímu, zase jednou připomenouti významný kus kulturní slávy české, chce posílit jeho národní uvědomění a potěšiti jeho národní čest vzpomínkou na odvčkovou výši kulturní, kterou český národ chvalně podnes vyniká a kterou se již v nejstarších dobách při nejmenším vyrovnal ostatním vzdělaným národům evropským. Avšak nejen to. V spisku má být přinesen také nový příspěvek k výkladu známého pojmu „obyvatelé království Českého“ („nostri regnicolae“ = „incolae regni Bohemiae“), vyskytujícího se v zakládací listině Karlově. Nehodláme se zde ovšem nijak zabývatí řešením otázky, která z obou nynějších universit pražských je pokračovatelkou Karlova učení, nebo zda jsou jeho pokračovatelkami obě university. V tom směru poukazujeme na příslušné projevy akademických senátů a oboustranná dobrozdání odborníků.¹⁾

V žádném případě — to budíž předem zdůrazněno co nejvíce — není nám úmyslem dotknouti se, byť i sebedůvěrně, cti jiných národů. Kdo by v našich vývodech spatřoval opak, vydával by se nezbytně podezření z neomluvitelné předpojatosti. V líčení věnujeme výlučnou pozornost záležitosti ryze české, nestarajíce se o nic, co se jí netýká.

V Praze, v červnu 1939.

Dr. F. KOP.

¹⁾ Srov. dobrozdání univ. prof. Dr. Emila Werunskyho v publikaci „Das Gesetz vom 19. Februar 1920 über das Verhältnis der Prager Universitäten und seine Vorgeschichte. Herausgegeben vom akademischen Senat der deutschen Universität in Prag.“ (Praha, 1920), str. 33—36, 42—44; posudky univ. prof. Dr. Václava Novotného a Dr. Miloslava Stiebra v „Prohlášení akademického senátu Karlovy university o projevu akademického senátu německé university proti zákonu ze dne 19. února 1920 č. 135“ (Praha, 1930), str. 5—10, 11—16; dobrozdání univ. prof. Dr. Emila Werunskyho a Dr. Wilhelma Weizsäckera v publikaci „Das historische Recht der deutschen Universität in Prag. Ein Schlusswort des akademischen Senats. Herausgegeben vom akademischen Senat der deutschen Universität in Prag.“ (Praha, 1930), str. 5—15, 17—25; poznámky prof. Dra V. Novotného a prof. Dr. M. Stiebra ke konečnému slovu akademického senátu německé university v „Odpovědi akademického senátu Karlovy university na konečné slovo německého senátu: „Das historische Recht der deutschen Universität in Prag.“ (Praha, 1931), str. 5—9; W. Weizsäcker, Zur Abwehr, v Prager Juristische Zeitschrift, roč. XI. (Praha, 1931), č. 1, str. 507/508; konečně v několika jazycích psanou publikaci „Universitas Carolina“ (Praha, 1934), a Jan Krčmář, Die Prager Universitäten. Aus Quellen und Schrifttum zusammengestellt. Übersetzung aus dem Čechischen. (Praha, 1934); srov. Bedřich Mendl, O založení a podstatě university Karlovy, v Časopise archivní školy, roč. IX. a X. (Praha, 1931—1932), str. 65—97.

„Své vlasti neznaje běh,
i jsi-li ty Čech?“

J. Jungmann, Oldřich a Božena (1806).

ČESKÝ národ je proslavený dávnověkou kulturou, která mu nejen umožňuje, nýbrž jej i opravňuje, ba dokonce zavazuje, aby vystupoval v popředí v duchovním zápolení evropském. Česká kultura, věda i umění, je odedávna chvalně známá po všem světě. Kulturní období křesťanské zahájili u nás slovanští věrozvěsti Cyril a Metod již před jedenácti stoletími. Tradice cyrilometodějská a svatováclavská byly, jsou a budou z nejbohatších zdrojů naší národní síly. Od nás toto vznešené símě kulturně křesťanské se šířilo vřkol, zejména do Polska a Uher. Tedy jsme v evropském dění byli i významnou kulturní jednotkou dávající, nikoli snad jen beroucí, jak se rádo někdy tvrdívá.

Národ s tak dávnou a slavnou minulostí, jako je český národ, rád si znovu a znovu všímá, zvláště v dnešní době, velikých historických dokumentů, v nichž listuje a jež pročítá s posvátnou úctou, s náležitým pochopením, a co více: s bystrozrakostí a důvtipem. Karel IV. byl velikým příznivcem a šířitelem českých tradic cyrilometodějské a svatováclavské. Rád se homosíval, že je potomek Přemyslovců, tedy i knížete svatého Václava. „Karel, pracuje pro rozmnožení svatováclavského kultu, byl nesen náladou národa, jenž staletí své vztahy ke knížeti bohatýrovi a dědici země posiloval a prožíval plnou vroucností srdce.“²⁾ „Václav“ je jméno, na něž Karel byl pokřtěn. Od Karla IV. pochází královská koruna svatováclavská, dosud při velechramu sv. Víta na hradě pražském chovaná, již byli korunováni čeští králové. Karel povolal slovanské benediktiny do kláštera emauzského, jenž se ještě dnes v paměť toho nazývá „Na Slovanech“. Karel IV., Otec vlasti, byl kulturní vospělostí a duchovní nadaností svého českého národa tak oslněn, že pojal nezvratný úmysl, zříditi v hlavním městě zemí České koruny, v starobylé Praze, nejvyšší kulturní instituci — universitu.

Listina Karla IV. z roku 1348 o založení pražské university je z nejznamenitějších dokumentů české historie. Je to magna charta naší kulturní chlouby, kořen naší „Almae matris universitatis Carolinae Pragensis“, k níž se poji vrcholná úcta celého národa českého. Proto tuto vzácnou listinu otiskujeme a hned vedle k ní klademe doslovný překlad český.

²⁾ Václav Vojtišek, O starobylé pečeti university Karlovy. „Národní listy“, roč. 74., čís. 135 ze 17. V. 1934.

KAROLUS dei gracia Romanorum
... rex semper augustus et Boemie
... rex ad perpetuam rei memoriam.

Inter desiderabilia cordis nostri et que cogitationi regali iugiter occurrunt, animi precipua reddimur anxietate solliciti, specialiter convertentes aciem mentis nostre, qualiter regnum nostrum Boemie, quod pre ceteris hereditariis aut eufortune acquisitionis honoribus et possessionibus prerogativa mentis affectione complectimur, cuius exaltacionem omni, qua possumus diligentia procurantes, ipsius honori intendimus totis conatibus et salutis, sicut rerum victualium ad dispensacionem divini nominis natura profluente tripudiat, sic ad nostre provisionis edictum prudentium virorum copia nostris artificialiter temporibus decoretur, ut fideles nostri regnicole qui scienciarum fructus indensinenter esuriunt, per aliena mendicare suffragia non coacti paratam in regno sibi mensam propinacionis inveniant et quos ingeniorum nativa subtilitas ad consilia reddit conspicuos, litterarum sciencia faciat eruditos, nec solum compellantur aut supervacuum reputent ad investigandas gyrum terre sciencias circuire, naciones expetere peregrinas aut, ut ipsorum aviditatibus satisfaciatur, in alienis regionibus mendicare, sed gloriosum estiment, extraneos alios ad suavitatem odoris et gratitudinis huiusmodi participium evocare.

Sane ut tam salubris et laudabilis animi pareat conceptio fructus dignos, regni ipsius fastigia tripudialibus novitatis volentes primiciis augmentari, in nostra Pragensi metropolitana et amenissima civitate, quam terrene fertilitatis fecunditas et plenitudine rerum amenitas localis reddunt utiliter tanto negotio congruentem, instituentium, ordinandum et de novo creandum consulta utique deliberacione previa duximus studium generale, in quo siquidem studio doctores, magistri et

KAREL, z Boží milosti král římský, vždy rozmnožitel říše, a král český na věčnou paměť.

Ze záležitostí, po jichž uskutečnění touží naše srdce a jež se proto neustále vnucují naší královské úvaze, jedna doléhá na naši mysl a působí nám zvláštní starost. Náš duch totiž obrací svůj zřetel především k tomu, jak by naše království České, jemuž přízeň myslí naší dává zvláštní přednost před ostatními, ať dědičnými, ať šťastně získanými důstojenstvími a državami, o jehož povznesení pečujeme všemožnou snahou a k jehož cti a blahu pracujeme veškerým úsilím, jak by za našich časů bylo podle rozkazu naší prozíravosti náležitě ozdobeno řadou moudrých mužů, podobně jako se řízením Božím od přírody raduje z hojnosti plodů země; a to proto, aby věrní obyvatelé našeho království, kteří neustále lačněji po plodech vědění, nebyli nuceni doprošovat se cizí pomoci, nýbrž aby v království našem našli stůl již prostřený a aby se znalostí věd vzdělali ti, jež vrozené bystré nadání činí zralými k zdravému úsudku, a nejen nebyli již nuceni, ba mohli pokládati za zbytečné obcházeti za účelem badání ve vědách kraj světa, vyhledávati cizí národy nebo doprošovat se ukájení svých tužeb v neznámých krajích, nýbrž aby dokonce mohli býti hrdi na to, že mohou jiné z ciziny zváti k této půvabné vůni a k účasti na takovém vděku.

A aby věru tak prospěšné a chvalitebné početí myslí vydalo důstojné plody, tu hodlající obohatiti vznešenost toho království radostnými prvotinami nové věci, rozhodli jsme se po předchozí zralé úvaze zříditi, upravití a od základu založiti obecné učení v našem metropolitním a nejpůvabnějším městě Pražském, které jest bohatstvím zemské úrody, jakož i neobyčejně půvabnou polohou nadmíru vhodně k tak velikému podniku. A na něm budou doktoři, mistři a žáci všech

scolares erunt in qualibet facultate, quibus bona magna promittimus et eis, quos dignos viderimus, regalia donaria conferemus, omnes et singulos doctores, magistros et scolares in protectione et qualibet facultate ac, undecumque venerint, veniendo, morando et redeundo sub nostre maiestatis speciali protectione et salva gardia retinentes, firmam singulis fiduciam oblaturi quod privilegia, immunitates et libertates omnes, quibus tam in Parisiensi, quam Bononiensi studiis doctores et scolares auctoritate regia uti et gaudere sunt soliti, omnibus et singulis illuc accedere volentibus liberaliter impertimur et faciemus ab omnibus et singulis inviolabiliter observari.

In quorum omnium testimonium et ad certitudinem pleniorum presentes fieri iussimus et bulla aurea typario nostre maiestatis impressa precepimus communiri.

Datum Prage anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo octavo, indictione prima, VIIo Idus Aprilis, regnorum nostrorum anno secundo.

Je naprosto jisté, že pražská universita je nejstarší universita ve střední Evropě, a je i nad veškerou pochybnost jasně, či je tato nejstarší universita středoevropská, králem českým roku 1348 založená. Především si stanovíme alespoň základní rysy, týkající se tehdejšího státoprávního postavení českého království uvnitř i v poměru k říši římské.

V Karlově době byl český stát mohutným útvarem. Jeho rozlehlost, vnitřní síla a mezinárodní váženost byly budovány a částečně dobudovány již za králů Přemysla I. (1197—1230) a Václava I. (1230—1253). Značný rozmach územní, směřující za Přemysla II. (1253—1278) na jih a za Václava II. (1278—1305) k východu, nevykazoval ještě ustáleného rázu. Základ k trvalejší podobě českého státu ve větším rozsahu položil král Jan Lucemburský (1310—1346). Jeho syn Karel IV. (I.) (1346—1378) územně zaokrouhlil a sjednotil český stát tou měrou, že se stal největším a nejvýznamnějším státem v střední Evropě. „Od Starého Montfortu jižně od jezera Bodamského na horním Rýnu až k Babenhausen na středním Rýně a do Lucemburska k hranicím Francie, odtud na sever až do Meklenburska (léna Parchim a Plau) a zase na východ až k branám Krakova, do Zátorska a Osvětimska, sahalo tehdy české panství a česká moc.“

Úprava státoprávních poměrů uvnitř českého státu nabyla výrazu v názvu (patrně z Francie přineseném): „koruna království Českého“ nebo „Česká koruna“ (Corona regni Bohemiac). Tento státoprávní pojem, králem Janem zavedený a od doby Karlovy již pravidelný, značí nejen území českého státu,

fakult. Jim slibujeme znamenité statky a královské dary udělíme těm z nich, jež uznáme toho hodnými. Doktory, mistry a žáky jakéhokoli původu a kterékoli fakulty, a to všechny vespolek a každého zvlášť, ať přijdou odkudkoliv, chceme jak na cestě sem, tak i za zdejšího pobytu, jakož i při návratu odtud, zachovati pod zvláštní ochranou a záštitou naší vznešenosti a každému zvlášť nabídnouti pevnou záruku, že těm, kdož by sem chtěli přijíti, a to všem vespolek a každému zvlášť, udělíme štědře všechny výsady, imunity a svobody, jichž z moci královské užívají a z nichž se těší doktoři a žáci na učení v Paříži a Boloni, a že se postaráme, aby tyto výsady, milosti a svobody byly ode všech vespolek a od každého zvlášť zachovány bez porušení.

A na svědectví a plnější jistotu toho všeho dali jsme vyhotoviti tento list a nařídili jsme opatřiti jej zlatou bulou, do které je vtisknuto pečetidlo naší vznešenosti.

Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, v indikci první, 7. dne měsíce dubna, v druhém roce našeho kralování.

nýbrž i samotný stát jako právní osobu, nadřazenou králi a stavům. Vedlejší země jsou České koruně inkorporovány (vtěleny), tvořice její nerozlučné složky.

Český stát tehdy byl hlavní oporou úhrnné moci Karlovy. Byl hlavním nosným pilířem mohutného středověkého soustátí, spojeného ideou křesťanskou. Byl jádrem svaté říše římské, nerozlučně spjaté s církví římskou; ochrana církve byla hlavním úkolem říšským. Beze spojení s římskou církví je svatá říše římská nemyslitelná. Tato říše však byla útvanem složeným a ideovým. Svatá říše římská (sanctum imperium Romanum) a Německo jsou ovšem dva pojmy, od sebe naprosto rozdílné. Jen celé říši římské stál v čele římský král, resp. (po korunovaci v Římě) římský císař.

Rozlehlý stát lucembursko-český byl vytvořen českým národem a dynastickou politikou českého krále, která budovala na národním podkladě. Ovšemže dynastická složka státoprávní převládala nad složkou národní, což při tehdejší rozlehlosti českého státu není jinak myslitelné — země vedlejší v značné míře byly územím německým. Avšak přesto celkový český ráz státu vystupoval do popředí velmi znatelně. Za Karlova otce Jana Lucemburského byl císařem jeho otec Jindřich VII., kdežto Karel sám byl současně i císařem. Spojovala se tedy v jeho osobě dvojí vlastnost: císařská a královská. Avšak Karlovi šlo především o povznesení českého státu; to vyplývá z každého jeho opatření. V českém státě v důsledku toho nastal značný hospodářský rozkvět. Praha se stala kulturním centrem střední Evropy, kam přicházeli učenci i umělci, Karlem vydatně podporovaní.³⁾

Proto vladař největšího a nejvýznačnějšího státu středoevropského, český král, založil v Praze i nejstarší středoevropskou universitu, která jest po něm pojmenovaná. Naprosto jasně vyplývá ze zakládací listiny Karlovův úmysl, zřízení university zamýšlený. Slo o záležitost, jež se vnucovala královské úvaze, šlo o blaho Karlova království Českého (regnum nostrum Boemie), o království, jemuž přízeň myslí Karlovy dávala zvláštní přednost před ostatními, ať dědičnými, ať šťastně získanými důstojenstvími a državami, o jehož povznesení Karel pečoval všemožnou snahou a k jehož cti a blahu pracoval veškerým úsilím, — tak doslovně to zní v zakládací listině universitní. Avšak co víc! Karlovi tanulo na mysli v první řadě, aby „věrní obyvatelé království (Českého), kteří budou povždy lačnėti po ovoci vědění, nebyli nuceni doprošovati se cizí pomoci, nýbrž aby v království (Českém) našli stůl již prostřený a aby se znalostí věd vzdělali ti, jež vrozené bystré nadání činí zralými k zdravému úsudku, a nejen nebyli již nuceni, ba mohli pokládati za zbytečné obcházení za účelem badání ve vědách kraj světa, vyhledávati cizí národy nebo doprošovati se ukojení svých tužeb v neznámých krajích“. Teprve v druhé řadě měli obyvatelé Českého království býti „hrdi na to, že mohou jiné z ciziny zváti k této půvabné vůni a k účasti na takovém vděku“.

To je řeč naprosto jasná, která při nepředpojatosti vylučuje jakékoli nepochopení a jakoukoli různost výkladu.

Karel IV. nepochybně již při založení university dal poříditi stříbrné universitní pečeti gotického slohu.⁴⁾ Toto pečeti jako velická vzácnost je podnes zachováno. V okruhu pečeti čteme nápis: „Sigillum universitatis scoliarum studii Pragensis“ — t. j. „Pečeť obce členů učení pražského“. Na samotné pečeti jest znázorněn výjev, jenž dojmá i pevně uvědomuje každého vlastenecky

³⁾ Pokud jde v předchozím o rysy státoprávního postavení českého království, jsou tyto načrtnuty podle přednášek z právních dějin zemí České koruny, konaných univ. prof. Dr. Janem Kaprasem na právnické fakultě university Karlovy.

⁴⁾ Vojtíšek, O starobylé pečeti university Karlovy. „Národní listy“, roč. 74., č. 135 ze 17. V. 1934.

smýšlejšího Čecha. Středem výjevu je svatý Václav jako kníže bojovník v oděni s praporem, ozdobeným přemyslovskou orlicí, a s mečem, zleva pak Karel, oděn královskou korunou, rovněž v oděni, povznáší k němu, v pokorě kleče, zakládací listinu se zlatou bulou. Otec vlasti vkládá osud pražské university s důvěrou v ruce českého knížete Václava. Latina sice tehdy ovládala universitu a universita vykazovala povahu mezinárodní. Nicméně Karel IV. pod královskou korunou, byť i po stranách výjevu doprovázen erbem říšské orlice a českého lva, nevkládá osud pražské university a tím i osud české kultury do ochrany mezinárodního světce, jímž byl na příkl. svatý Petr, jehož nástupce, papež Kliment VI., přec založení university svým souhlasem vůbec umožnil, — nýbrž do ochrany skromného a mírumilovného světce ryze českého, světce významu ryze místního a národního, představitele ryzího českosti, dědice, vévody a patrona české země a symbolu existence českého národa, k němuž český národ již několik století před Karlem IV. a od té doby zase až podnes zbožně a toužebně volá: „Nedej zahynouti nám ni budoucím, svatý Václave, Kriste eleison!“ Proto, jistě ne bezdůvodně, jsme umístili vyobrazení pečeti na obálce této knihy.

Pečeť měla pro universitu dalekosáhlý význam. Byla symbol všeho, co náleželo v podstatu university. Ještě nyní je pečeť znamením práv a svobod university, na které přísahá rektor při instalaci a které přijímá ve svou ochranu. Tím více je pro dobu první nebo druhé poloviny 14. století pečeť naše až příliš výmluvným svědectvím skutečnosti, že Karel IV. jako český král založil pražskou universitu především pro obyvatele Českého království a že cizinci byli na tuto universitu přijímáni podle státních řádů jako hosté.⁵⁾

Jaké bylo v době založení Karlovy university mezinárodně právní postavení českého státu, byl tehdy český stát suverenní (svrchovaný) čili nic? V tom směru přichází v úvahu jeho tehdejší poměr k říši. Již v knížecí době byl český stát rodovým statkem Přemyslovců. Se strany říše se nikdy nezdařilo vyvoliti pro český trůn někoho jiného mimo rod přemyslovský. Český stát byl uvnitř nezávislý, rovněž jeho zahraniční politika byla v podstatě samostatnou; lenní svazek jen nepatrně obmezoval svrchovanost hlavy českého státu. Ústava i správa českého státu byly na císaři úplně nezávislé. Podle privilegia z roku 1212 byl český stát královstvím; české území (regnum Bohemiae) bylo státoprávní celek a čeští panovníci (králové) měli právo nabývati území. Český král byl povinen poskytnouti k jízdě do Říma 300 oděnců nebo 300 hřiven stříbra. Naproti tomu císař měl jenom právo na uvedenou pomoc k jízdě do Říma, dále na požadavek návštěvy českého panovníka k určitým sněmům říšským; hlavně mu náleželo bezplatné potvrzení českého krále udělením regálií. Neměl však práva zasahovati do vnitřních záležitostí českého státu. Státoprávní poměr k říši dokonale upravil Karel IV. listem z roku 1348 a především zlatou bulou z roku 1356, jíž se českému králi, prvnímu ze světských kurfiřtů, potvrzuje vnitřní samostatnost nikoli jako výsada, nýbrž jako staré právo od nepaměti českým králům patřící. Český král nenastupuje lenním způsobem, nýbrž podle domácí ústavy české. Investitura v říši je podmínkou pro výkon práv v říši, nikoli však v českém státě.⁶⁾

Suverenní král český tedy mohl po předchozích formalitách tehdejší doby (po schválení papežském) založiti v českém státě a především pro obyvatele to-

⁵⁾ Vojtíšek, Za práva university Karlovy (Praha, 1934). Totéž vlastně přiznává prof. Wernsky ve svém dobrozdání z roku 1930: „Die Gründung des Prager Generalstudiums geschah in erster Linie zum Nutzen der fideles nostri regnicole, in zweiter Linie zu dem der extranei, unter denen die Reichsdeutschen mehrfach so zahlreich waren als die Einheimischen.“ (Publikace „Das Recht der deutschen Universität in Prag. Ein Schlusswort ihres akademischen Senats“ Praha, 1930, str. 14.)

⁶⁾ Podle přednášek prof. Kaprase.

hoto státu v jeho hlavním městě universitu, aniž k tomu bylo zapotřebí zásahu zahraničního. Vždyť již král Václav II. (1278—1305), jenž přec nebyl císařem, pojal úmysl zřídit v Praze universitu. A komu tehdy, roku 1294, byla ta věc předložena? Nikomu jinému, leč českému sněmu. Bohužel, česká šlechta tehdy z obavy před ještě větším mocenským vzrůstem duchovního stavu si vyžádala odklad.⁷⁾

Poznali jsme s naprostou bezpečností, že český král Karel založil pražskou universitu v první řadě pro vědecké potřeby obyvatelů království Českého. Přední badatel v otázce vzniku středověkých universit, německý dominikán Heinrich Denifle, poznamenává o účelu zřízení university pražské,⁸⁾ že její Karel naznačuje sám, praví-li totiž, že hodlá zvelebiti království a uspořiti domácímu lidu námahu vědeckého studia v zahraničí. Ve vlastní zemi prý ten lid má budoucně nalézati ukojení vědeckých tužeb. Je prý to týž účel, jejíž tehdy měli víceméně všichni zeměpáni nebo městské vrchnosti při zakládání obecných učen. Potud Denifle; a zcela právem.⁹⁾ Avšak naše zkoumání tím není vyčerpáno. Naopak! Výsledek, k němuž jsme dospěli, nás nutí naprosto samočinně, abychom si položili otázku, jaké národnosti byli oni „věrní obyvatelé“ českého království Karlova („fideles nostri regnicole“). Univ. prof. Dr. Emil Werunsky¹⁰⁾ tvrdí, že jimi nutno rozuměti nejen české, nýbrž i německé obyvatele země, kteří tehdy již byli početní, v Praze prý dokonce poměrně mnohem početnější než nyní. Univ. prof. Dr. Wilhelm Weizsäcker¹¹⁾ praví, že při výrazu „České království“ nelze nevpomenouti Čechoněmců („der Deutschböhmern“) stejně jako Němců z Moravy, Slezska a Lužice, přináležejících ke království Českému v širším smyslu; universita byla založena pro oba kmeny, Čechy i Němce, a je prý neudržitelným, anachronickým politickým odůvodněním, vztahuje-li kdo slova „věrní obyvatelé našeho království“ v zakládací listině universitní jenom na obyvatelstvo české („auf die Tschechen allein“); v každém případě prý náleželi k „české národnosti“ (natio Bohemica) na universitě i Němci z Čech, Moravy a Uher a teprve od Husových dob prý byly

⁷⁾ Wáclav Wladiwoj Tomek, Děje university Pražské. „Nowočeská bibliothéka vydávaná nákladem českého Museum“, čís. XII, díl I. (Praha, 1849), str. 4, 5. Pražské učení totiž mělo býti zřízeno po způsobu pařížském se zvláštním zřetelem k teologii.

⁸⁾ Heinrich Denifle, Die Universitäten des Mittelalters bis 1400. I. Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400 (Berlin, 1885), str. 588: „Wohl aber deutet ihn (totiž: den Zweck des Königs bei Errichtung der Universität) uns Karl selbst an, wenn er sagt, er beabsichtige das Königreich zu heben und den einheimischen Wissbegierigen die Mühe zu ersparen, auswärts die Wissenschaft suchen zu müssen. In ihrem Lande sollten sie in Zukunft finden, wodurch ihr Wissensdurst befriedigt wurde. Es ist derselbe Zweck, den damals mehr oder weniger die Landesherren oder die Stadtobergkeiten in allen Ländern bei Gründung von Generalstudien verfolgt hatten.“

⁹⁾ V tomto naprosto správném tvrzení Deniflově nutno spatřovati nejlepší vyvedení z méně již oprávněného údivu téhož autora (v uvedeném spise str. 586/587 pozn. 1486) nad tím, že není dosud samostatného vědeckého líčení o „první vysoké škole v Německu (!)“, když „Tomkovy Děje university Pražské (!!)“ jsou srozumitelné („verständlich“ —?) jen nepatrné části čtenářstva. Na to můžeme nyní odpověděti, že Tomkův spis Děje university Pražské vyšel roku 1849 a že od té doby z pera českých autorů vyšla již celá řada vynikajících spisů a pojednání o vzniku a dějinách Karlovy university; z nejnovějších Václav Vaněček, Kapitoly o právních dějinách Karlovy university (Praha, 1934).

¹⁰⁾ Werunsky v publikaci „Das historische Recht der deutschen Universität“ (Praha, 1930), str. 14: „Unter den regnicole sind aber nicht nur die tschechischen, sondern auch die deutschen Landesbewohner zu verstehen, die schon damals sehr bedeutend an Zahl waren, in Prag relativ viel zahlreicher als heutzutage.“

¹¹⁾ Weizsäcker v téže publikaci str. 23/24: „Wenn vom regnum nostrum Bohemiae die Rede ist, so darf der Deutschböhmern ebensowenig vergessen werden, wie der zum „regnum Bohemiae“ im weiteren Sinne gehörigen Deutschen aus Mähren, Schlesien und der Lausitz... Es geht daraus hervor, dass selbst, wenn die Universitätsgründung von Karl IV. nur in seiner Eigenschaft als böhmischer König vorgenommen worden wäre, dies an dem historischen Zusammenhang der deutschen Universität mit der alten Karlsruhochschule nichts ändern würde, da, wie gesagt, die Universität für beide Volksstämme bestimmt war. Die Worte „fideles nostri regnicole“ der Gründungsurkunde bloss auf die Tschechen allein zu beziehen, ist ein haltloses, anachronistisches

se stále zvýšenou horlivostí činěny pokusy o výklad, jako by „česká národnost“ na universitě znamenala pouze „Čechy“. Univ. prof. Dr. Václav Vojtíšek¹²⁾ poznamenává, že věrní obyvatelé království nemohli býti nežli Čechové; od kolonizace německé, městské i vesnické, Němci seděli na naší půdě, avšak ne jako obyvatelé, nýbrž jako cizozemci, hosté; do obnoveného zřízení zemského neměli Němci obyvatelského práva v českém království, leda byli-li přijati za členy státního národa českého, nositele a dědice země.

Že Němci na území českého státu v době založení Karlovy university již byli, je nesporné. Budiž ovšem hned namítnuto proti Weizsäckrovi, že Němci ze Slezska na pražské universitě nenáleželi k národu německému, nýbrž k polskému. Jiná však je otázka, zda Němci byli obyvateli českého státu. To je důležité, neboť zakládací listina universitní mluví o „věrných obyvatelích království“ („fideles regnicolae“). Otázku tu netřeba ani příliš studovati. Stačí odpověděti slovy samotného syna Karlova, českého (v letech 1378—1400 i německého) krále Václava IV. v kutnohorském dekretu z roku 1409:¹³⁾ „Německý národ vůbec nemá v Českém království obyvatelského práva („natio Theutonica, iure incolatus regni Boemie prorsus expers“), kdežto český národ jest pravý dědic tohoto království („natio Bohemica, eiusdem regni iusta heres“). Z těchto slov ovšem nevyplývá žádným směrem, že by pražská universita nebyla měla sloužiti také Němcům z českého státu. Plyne z toho však bezpečně, že měla sloužiti v první řadě Čechům. Kdo z cizinců přicházeli do Čech, jdouce za studiem a hledající tu své lepší, ti ovšem nebyli obyvateli Českého království.¹⁴⁾

Snad by někdo mohl namítnouti, že kutnohorský dekret byl vydán jednak v době o vice než půl století po založení university, jednak za velikého národního napětí v Čechách, kdy král stál na straně Čechů. Nebudeme uvažovati o oprávněnosti či neoprávněnosti takové námítky. Avšak to jsme odhodláni zdůrazniti, že jsme nezapomněli na její možnost. Proto jsme toho mínění — a nikdo nám v tom směru zajisté nemůže nic vytýkati, — že by bylo přímo ideální, mohli-li bychom slyšeti nesmlouvavě jasnou definici pojmu „obyvatelé království Českého“ přímo ze zakládací, anebo když ne to, tedy alespoň z nějaké jiné důležité listiny samotného Karla IV. Ke snaze po nalezení takové definice vede zejména i ta skutečnost, že nám bývá, byť i neprávem, nadhazován dvojitý význam slova „český“: teritoriální a národní.¹⁵⁾ V zakládací listině není tato definice. Možná, že jiná listina Karlova, která by tu mohla vypomoci, byla hledána, ale nenalezena. A přece její znění existuje. Poznáme to z dalšího líčení.

Karel IV. vykonal mnohé skutky dalekosáhlého významu pro český stát. Z nich vynikalo i zřízení metropolitního stolce (arcibiskupství) pražského. Že to byl i se státoprávního hlediska skutečně důležitý krok, může býti dobře jasné tomu, kdo je blíže obeznámen s vývojem metropolitní pravomoci v církvi západní. O co se Karel v žádosti k papeži opíral? Již král Přemysl I. (1197—1230) žádal papeže o zřízení církevní metropole pražské. Žádost odůvodňoval sice názorem, tehdy patrně již značně rozšířeným, podle něhož královské

politisches Argument. Jedenfalls gehörten zur natio Bohemica an der Universität auch die Deutschen aus Böhmen, Mähren und Ungarn. Die Umdeutung der natio Bohemica in „Tschechen“ wurde erst zur Zeit Hussens mit stets wachsendem Eifer versucht.“

¹²⁾ Vojtíšek, Za práva university Karlovy (Praha, 1934), str. 14; srov. též, K počátkům university a koleje Karlovy, ve sborníku „Karolinum, statek národní“, 2. vydání, (Praha, 1935), zejména str. 44 a násl. a též, Naše je universita Karlova, v „Národních listech“, roč. 78., čís. 142. z 24. května 1938 (feuilleton).

¹³⁾ Viz text dekretu níže v této rozpravě, str. 21/22.

¹⁴⁾ Vojtíšek, Naše je universita Karlova, „Národní listy“ z 24. května 1938, feuilleton.

¹⁵⁾ Srov. Weizsäcker v uvedeném dobrozdání (str. 19, pozn. 1): „der bekannte Doppelsinn von „český“, das sowohl „böhmisch“, wie „tschechisch“ bedeutet.“ Tento „dvojitý význam“ zaveden byl ovšem až v nové době, a to z důvodů politických.

důstojenství vyžaduje ke své úplnosti, aby ve státě, králi podřízeném, byla zřízena i metropolitní hodnost (arcibiskupství se sufragánními biskupstvími).¹⁶⁾ Týž názor alespoň o století později naprosto zobecněl, neboť popis východní Evropy z roku 1308 od kteréhosi anonyma zaznamenává, že v Českém království není arcibiskupství proto, poněvadž české země kdysi nebyly královstvím, nýbrž vévodstvím.¹⁶⁾ Avšak mezi hlavními důvody, uváděl Přemysl I. ve své žádosti, že Čechy jsou nejen zemí rozložitou a lidnatou (terra spaciosa et populosa) a vzdálenou od Mohuče, kamž příslušely metropolitním právem, nýbrž zemí, v níž vládne (český) jazyk, odlišný od němčiny (linguarum diversitate divisa). A když patrně pro nesplnění dalších podmínek, položených papežem, nedošlo k zřízení pražské metropole, vymohl to Karel ještě jako moravský markrabě, využiv přátelských vztahů k tehdejšímu papeži Klimentu VI. A zase tu jednak hrálo úlohu přesvědčení, že království nemůže být bez metropole,¹⁷⁾ jednak tu byl velmi markantně projeven zřetel k potřebám českého obyvatelstva (aby nevznikl omyl, obyvatelstva českého jazyka), které v českém státě mělo v té míře naprostou převahu, že se o Němcích v českém státě Karel IV. v žádosti za zřízení pražského arcibiskupství ani nezmiňuje. Neboť, jak vyplývá z erekční buly papeže Klimenta VI.,¹⁸⁾ v níž jest opakováno znění Karlovy žádosti, měly být diecése pražská a olomoucká — a ty zahrnovaly území daleko větší než naše historické země před mnichovským rozhodnutím z roku 1938 — odpojeny od církevní provincie mohušské, a to zejména také proto,

quod incolae dicti regni (Boemiae), qui loquuntur idioma slavonicum, omnino diversum et non intelligibile incolis aliorum episcopatum dictae provinciae (scil. Moguntinensis), qui purum idioma theotonicum loqui noscuntur, sunt omnino diversi in idiomate ab eisdem,

to jest:

poněvadž obyvatelé království Českého, kteří mluví slovanským jazykem, úplně rozdílným a nesrozumitelným pro obyvatele ostatních biskupství provincie mohušské, jsou v jazyku úplně rozdílní od těchto, kteří mluví, jak známo, jazykem ryze německým.

¹⁶⁾ Praví se to v odpovědi papeže Innocence III. z roku 1204 králi českému: „...ut cum per Romanum imperium obtinere meruerit (totiž: český stát) regiam dignitatem, per Romanam ecclesiam mereatur dignitatem metropolitice obtinere.“ Gustavus Friedrich, Codex diplomaticus et epistolaris Bohemiae II. (Praha, 1912), p. 40.

¹⁷⁾ Anonymi Descriptio Europae orientalis. Imperium Constantinopolitanum, Albania, Serbia, Bulgaria, Ruthenia, Hungaria, Polonia, Bohemia. Anno MCCCVIII. exarata. Vydal O. Górká, (Krakov, 1916), p. 58: „[Boemia]. Terra non est magna in quantitate, unde nullus archiepiscopus est in regno illo, nam Boemia olim non erat regnum, sed ducatus.“

¹⁸⁾ Vratislavský biskup Nanker prý nazval Jana Lucemburského „králíčkem“, a byv dotázán po smyslu tohoto označení, prý pravil: „Český král není ostatním králům postaven na roveň, protože vládne královstvím, v jehož celém obvodu není arcibiskupa, pročež je nucen vyžebrať si pomazání a korunovaci od cizince anebo je draze vykoupiti.“ Chron. princ. Pol. 133; Fran-tišek Pubitschka, Chronologische Geschichte Böhmens V. 1 (Praha, 1784), str. 236/237. Tento „ničemný vtíp“ pyšného preláta prý zapůsobil na českého krále tou měrou, že se rozhodl neustati v úsilí, pokud by český stát neobdržel vlastního arcibiskupství. I když Colmar Grünhagen, König Johann von Böhmen und Bischof Nanker von Breslau, Ein Beitrag zur Geschichte des Kampfes mit dem Slaventhum im deutschen Osten, v Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Classe (Viedeň, 1864), seš. 1 a 2, str. 95, pozn. 5., pokládá toto odůvodnění za později vzniklé a Emil Werunsky, Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit, I. (Inšpruk, 1880), str. 350, pozn. 3, přímo za vybájené, nicméně v něm tkví historické jádro. Neboť zásada, která tomuto vyprávění je vzorem, skutečně platila, jak vyplývá z výše v textu citované části odpovědi papeže Innocence III. z roku 1204 a zejména z výše citovaného místa anonymního popisu východní Evropy z roku 1308.

¹⁹⁾ Monumenta Vaticana res gestas Bohemias illustrantia. Tom. I. Acta Clementis VI. Pontificis Romani 1342—1352, vyd. L. Klicman (Praha, 1903), p. 209.

Tedy obyvatelé českého království — s naprostou jistotou ti, kteří obývali v území, zahrnutém tehdejšími rozlehlými diecésemi pražskou a olomouckou, územím to daleko rozlehlejším než naše historické země před Mnichovem — byli za Karlovy vlády největší převahou národnosti české, kdežto obyvatelé říše byli Němci. Pravíme-li: „největší převahou národnosti české“, pak říkáme ještě méně než zřizovací listina pražského arcibiskupství, neboť ta má na mysli jen české obyvatelstvo. Papež dal důvody Karlovy žádosti ověřiti zvláštní komisí a šetřením této komise nabytí jistoty, že důvody jsou pravdivé, ba docela zřejmé („causas huiusmodi esse veras et quodammodo manifestas“ — tak se praví rovněž v zřizovací bule pražského arcibiskupství). A Karlova zakládací listina výslovně praví, že především pro obyvatele českého království, pro jejich pohodlí, byla zřízena pražská universita.

Přibíráme-li text papežské buly z roku 1344 o zřízení pražského arcibiskupství na pomoc k výkladu zlaté buly Karlovy z roku 1348 o založení pražské university, pak je to jen svrchované oprávněné. Zřízení arcibiskupství nebylo bez spojitosti se zřízením university; pražský arcibiskup se stal universitním kanceléřem. Přivzetí zřizovací buly pražského arcibiskupství jest tím oprávněnějším, ježto Karel v zakládací listině praví, že zřizuje universitu „in nostra Pragensi metropolitica... civitate“. Často bylo slovo „metropolitica civitas“ překládáno: „hlavní město“.^{18a)} Při tom nebylo rozlišováno, zda jde o hlavní město říše nebo českého království. Avšak není snad tohoto pojmu užito ve smyslu církevním, a ne politickém? Politicky byla za staré římské říše „metropolis“ hlavní město civilní provincie, takže ani z toho důvodu by nebylo naprosto bezpečně správně vykládati tento výraz v Karlově listině tak, jako by značilo hlavní město říše nebo snad sídlo císařovo. Je naprosto jisté, že výrazu „metropolitica civitas“ je v Karlově listině užito ve smyslu církevním, takže se má překládati: „v metropolitním městě pražském“, to znamená v městě, ve kterém byl (o čtyři roky dříve, roku 1344) zřízen metropolitní stolec (arcibiskupství). Tento jistě správný výklad možno odůvodniti i zněním listu papeže Klimenta VI. ze 26. ledna 1347, obsahujícího souhlas k založení pražské university, v němž se praví: „metropolitica Pragensis civitas, in ipsius regni (Boemiae) medio loco que saluberrimo sita et a diversarum partium gentibus frequentata“¹⁹⁾ — to jest „metropolitní město pražské, uprostřed království Českého a co nejzdravěji položené i od národů různých částí světa hojně navštěvované“. Jistě by papež pojmu „metropoliticus“ nebyl užil v politickém smyslu, když naopak u papežské kurie je přirozeně obvyklé přikládati pojmem význam církevní.^{19a)} Než, byť i snad výše prokázaných. Ale vidíme zároveň, že za universitního kanceláře byl zvolen nikoli říšský hodnostář, nikoli říšský kníže, nýbrž že jím byl pražský arcibiskup — tedy kníže český.

Univ. prof. Dr. Josef Pfitzner v novém, nedávno v Postupimi vyšlém spise „Kaiser Karl IV.“²⁰⁾ zabývá se stručně i vznikem pražské university. Svá tvrzení prameny nedokládá. Nutno-li znalost pramenů, o literatuře ani nemluvě, u vědce předpokládati, nelze říci totéž o správnosti jejich posuzování. Pfitzner²¹⁾

^{18a)} Nejnověji viz publikaci: Zakládací listina university Karlovy v Praze. La charte de fondation de l'Université de Prague (Praha, 1931), vydal O. Placht.

¹⁹⁾ Monumenta Vaticana res gestas Bohemias illustrantia I. p. 495.

^{19a)} Překládá-li Jan Krčmář, Die Prager Universitäten (Praha, 1934), str. 5 a 8, pojem „metropolitica civitas“ v listině Karlově i Klimentově jako „Erzbischofstadt“ („arcibiskupské město“), pak to není nesprávné, pokud se sídlo arcibiskupství ztotožňuje se sídlem metropolitním. Avšak přesně to není, neboť existují i arcibiskupství bez sufragánních diecézí.

²⁰⁾ Spis vyšel ve sbírce „Deutsche Könige und Kaiser“. In Verbindung mit zahlreichen Geschichtsforschern herausgegeben von Dr. Werner Reese. Postdam, 1938.

²¹⁾ Ve spise, uvedeném v poznámce bezprostředně předchozí, str. 96: „Im gleichen Jahre (1348) bestimmte er (Karl IV.) Prag zum Reichsbildungsmittelpunkte nordwärts der Alpen, als er“

poznává, že založením pražské university za papežovy součinnosti Karel určil Prahu za říšské středisko vzdělání („Reichsbildungsmittelpunkt“) severně od Alp. A jelikož pražská universita Karlova tu stála v zemích předalpských neméně jedinečně než „ony, mosaiky na pražském dóme“, nemůže prý smysl jejího založení býti ani na okamžik sporný; ježto byla zřízena v jádru („im Kernlande“) říše, byla prý „stejně jako hrad Karlštejn, říšské kancléřství a všechno jiné, co tehdy Praha přechovávala, určena pro celou říši“. Potud Pfitzner. Nelze ovšem odporovati tvrzení, že pražská universita měla sloužiti celé říši. Naopak! Při mezinárodní povaze mohla sloužiti k vzdělání posluchačstva, pocházejícího odkudkoli. Avšak že by pražská universita bývala přímo určena pro celou říši, tomu odporují slova samotného Karla IV., jenž ji zřídil především pro pohodlí obyvatel království českého, a ti, rovněž podle slov Karlových, měli býti „hrdi na to, že mohou jiné z ciziny zváti k této půvabné vůni a k účasti na takovém vděku“. Z toho vyplývá, že obyvatelé Českého království byli na pražské universitě tuzemci, kdežto každý jeho neobyvatel že na ní byl cizincem (extraneus). Dále praví Pfitzner: „Ze by bylo mělo jíti o založení pro český národ, tomu odporuje národnostní politika Karlova stejně jako skutečnost, že učitelé a žáci v prvních desetiletích jejího trvání byli převážnou většinou Němci.“ Na první část tohoto tvrzení jsme vlastně již odpověděli výše výkladem pojmu „obyvatelé království českého“. A zda členové university v jejích začátcích byli převážnou většinou Němci, to uvidíme níže. Konečně Pfitzner, jenž o několik řádků před tím odhodlaně vyloučil jakoukoli pochybnost ohledně smyslu založení Karlovy university, připouští najednou přece jen možnost, byť i snad jen teoreticky, že pro pražskou universitu přicházel (při jejím založení) v úvahu toliko obvod zemí České koruny, ale ihned dodává, že by i v tom případě „byli Němci pravděpodobně měli většinu“. Ještě dobře, že Pfitzner praví „pravděpodobně“ a ne „s naprostou jistotou“. Zde si tedy nebyl Pfitzner jist ohledně obyvatelských poměrů českého státu v době založení Karlovy university. Veškerá pochybnost v tom směru však jest odstraněna poukazem na papežskou bulu Klimenta VI. z roku 1344 o zřízení pražského arcibiskupství, jejíž část jsme výše citovali a která je vlastně jen opakováním Karlových slov v žádosti k papeži o zřízení arcibiskupství.

Prosadil-li Karel IV. osobním vlivem zřízení pražského arcibiskupství, byl to krok nesmírně důležitý se státoprávního hlediska. A prosadil-li ho se zřetelem k (českému) obyvatelstvu Českého království,²²⁾ pak z toho plyne naprosto jasně, že i další vrcholně význačný čin, totiž založení pražské university, Karel

in einträchtiger Zusammenarbeit mit dem Papste die Prager Universität, ein Generalstudium, begründete. Sie stand diessseits der Alpen nicht minder einzigartig da wie jene Mosaiken am Prager Dom. Der Sinn dieser Gründung kann danach keinen Augenblick zweifelhaft sein. Weil sie im Kernlande des Reiches errichtet wurde, war sie wie die Burg Karlstein, die Reichskanzlei und anderes, was damals Prag beherbergte, für das gesamte Reich bestimmt. Dass es sich um eine Gründung für das tschechische Volk gehandelt haben soll, stünde mit Karls Nationalitätenpolitik ebenso in Widerspruch wie mit der Tatsache, dass sich in den ersten Jahrzehnten ihres Bestandes Lehrer und Hörer in der weitaus überwiegenden Mehrzahl aus Deutschen zusammensetzten. Ja, selbst wenn auch nur der Einzugsbereich der böhmischen Kronländer für sie in Frage gekommen wäre, hätten wahrscheinlich auch dann die Deutschen die Mehrheit besessen.“

²²⁾ Srov. Werunsky, Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit, I. (Inšpruk, 1880), str. 351, který právem obdivuje „das Ideal eines womöglich nach allen Seiten hin unabhängigen und achtungsgebietenden Grossstaats, dessen Mittelpunkt das eigentliche Böhmen und dessen Hauptstadt Prag bilden sollten, dieses Ideal, welches der junge Markgraf in seiner starken klaren Seele trug, ward durch die Errichtung eines kirchlichen Primatilsitzes im Centrum dieses Reichs mit einem Ruck einem weiteren Stadium seiner Vollendung zugeführt.“ Ano, zřízení pražského arcibiskupství mělo pro Český stát nedozírný význam, ba, podle Palackého, byla to nejdůležitější událost tehdejší doby. Vedle důrazu, kladeného v Karlově žádosti na český jazyk obyvatel království Českého, rozdílný od němčiny v Mohuči a jinde v říši, bylo sice dalším důvodem, aby uvnitř státu byl církevní úřad, jehož nositel je oprávněn ke korunovaci českého krále. Avšak nositel téhož úřadu se roku 1348 stal též kancléřem university.

podnikl rovněž především v zájmu českého národa. Neboť obyvatelé Českého království v listině z 30. dubna 1344 — incolae dicti regni (Bohemiae) — jsou zajisté tíž obyvatelé (Češi) jako v listině, jen o čtyři roky starší, ze 7. dubna 1348 — fideles nostri regnicole. Za tak krátkou dobu se obyvatelstvo českého státu nesporně v národnostním ohledu nemohlo změnit. Jsou to obyvatelé toho království, jemuž, jak se praví v zakládací listině, přízeň myslí Karlovy dávala „zvláštní přednost před ostatními, ať dědičnými, ať šťastně získanými důstojenstvími a državami“, království, o jehož povznesení Karel pečoval „všemožnou snahou a k jehož cti a blahu pracoval veškerým úsilím“, vynakládaje vytrvalou péči o to, aby bylo „náležitě ozdobeno řadou moudrých mužů, podobně jako se řízením Božím od přírody raduje z hojnosti plodů země“. Proti tomuto tvrzení samotné zakládací listiny nelze jako námitku uváděti mezinárodní povahu středověkých universit. Šlo o universitu, zřízenou především pro příslušníky českého státu, „kteří neustále lačnější po plodech vědy, aby nebyli nuceni doprošovati se cizí pomocí, nýbrž aby v království našli stůl již prostřený a aby se znalostí věd vzdělali ti, jež vrozené bystré nadání činí zralými k zdravému úsudku, a nejen nebyli již nuceni, ba mohli pokládati za zbytečné obcházení za účelem badání ve vědách kraj světa, vyhledávati cizí národy nebo doprošovati se ukojení svých tužeb v neznámých krajích, nýbrž aby dokonce mohli býti hrdi na to, že mohou jiné z ciziny zváti k této půvabné vůni a k účasti na takovém vděku“. To je pro český národ zajisté velkým kulturním významem! Zcela dobře možno promítnouti dnešní způsob vyjadřování — jako na příkl. česká universita, německá universita, francouzská universita, italská universita — do doby vzniku university středověké. Neboť praví-li se v zakládací listině, že universita byla založena pro určitý národ, pak to znamená, že to je universita tohoto národa. Tak se vyjadřují všichni národové. Naopak zase možno tehdejší mezinárodní povahu universit aplikovati na dnešní dobu, neboť každá universita je mezinárodním ústavem do té míry, že na ní mohou býti zapsáni nejen domácí posluchači, nýbrž i cizinci.

V říši římské již před založením pražské university byla dlouhá řada dřívějších universit. Patnáct jich bylo v Itálii, rovněž patnáct mimo Itálii, totiž ve Francii, Anglii, Španělsku a Portugalsku. Ve všech těchto 30 universitách se projevuje kulturní převaha evropského jihu a západu.²³⁾ Nebyla tedy pražská universita nejstarší universitou v Německu, protože Praha a český stát k německým zemím nepatřily, nýbrž byly, pouze „nejvznešenější úd“ říše římské. „Pravý stav věci je jednoduše ten, že v Čechách byla universita v době, ve které země německé podobné školy ještě neměly.“²⁴⁾

Také skutečné kulturní potřeby českého národa vyžadovaly zřízení university. I český národ v sobě od pradávna choval silné a zdravé zárodky vzdělanosti; podle slov samotné zakládací listiny „lačněl neustále po plodech vědění“. Zprávy o českém školství jsou ranného data (svatý Václav na Budči). Velmi záhy byly u nás školy farní a klášterní a nejpozději již začátkem 13. století i školy stupně vyššího. V Praze byla vyšší škola u sv. Víta a na Vyšehradě (tu od r. 1270 i škola pro veřejné písaře). Toto tak zvané partikulární školství (studium particulare) vzkvétalo sice tou měrou, že je navštěvovali i žáci ze vzdálených zemí,²⁵⁾ nestačilo však stále rostoucím kulturním snahám českého národa. Královská kancelář, úřady, zemské a církevní, hlavně soudy, zejména

²³⁾ Bedřich Mendl, O založení a podstatě university Karlovy; v Časopise archivní školy roč. IX. a X. (Praha, 1933), str. 66.

²⁴⁾ Krčmář, Die Prager Universitäten, str. 12: „Der wirkliche Zustand ist einfach der, dass in Böhmen eine Universität zu einer Zeit bestand, in welcher die deutschen Länder noch keine solche Schule besaßen.“

²⁵⁾ Z Rakous, Štýrska, Bavor; z přednějších návštěvníků zdejších učilišť budiž jmenován Engelbert, opat kláštera admontského ve Štýrsku (dlel v letech 1271—1274 na studiích v Praze).

i školy (městské, farní, biskupské a klášterní) vyžadovaly vědeckých sil s náležitou vyšší přípravou, potřebovaly především mužů zběhlých v právech a právních vědách. A tohoto vzdělání nebylo možno do té doby získati na domácích učilištích českých. K tomu bylo zapotřebí obecného učení (studium generale), university, kde se vyučovalo veškerým vědám, tehdy obvyklým, a kde byly udělovány grady neboli hodnosti mistrů a doktorů, platné ve všech zemích křesťanských. Ani v sousedních zemích, slovanských a německých, nebylo obecného učení. Proto byli Češi nuceni v hojném počtu vážit daleké a nákladné cesty do Francie nebo do Itálie. V písemných památkách z doby od 12. až do první poloviny 14. století nalézáme mnoho českých jmen s titulem „mistr“ nebo „doktor“. Kdyby se byly zachovaly zápisy nejstarších středověkých universit, znali bychom přesně dlouhou řadu jmen české inteligence, která se vzdělala na zahraničních obecných učeniích, a měli bychom tak před sebou ještě jasnější obraz naší dávné vyspělé kultury. Takto jsme odkázáni jen na nahodilé zmínky; ale mýlil by se ten, kdo by se domníval, že jich je málo. Naopak; je jich přemnoho! Většina doktorů práv nabyta hodnosti a vzdělání nesporně v Boloni, kde vzkvétalo pěstění věd právních, většina pak mistrů teologie a svobodných umění jich získala jistě na universitě pařížské. I osoby, užívající titulu „physicus“ nebo „medicus“ nabyly vzdělání nepochybně na některém lékařském učení v cizině, snad v Montpellieru.²⁶⁾ Již *Kosmas* v *Letopise českém* mluví k roku 1125 o jinoších „bystrého ducha a v naukách nauk důvtipných, kteří nedávno u velkého stolu paní filosofie rozkošnými nakrmení krměmi a přebravše poklady celé Francie co noví filosofové se vracejí“.²⁷⁾ A *pokračovatel Kosmův* zaznamenává k roku 1271 o Vítovi, děkanu kostela pražského: „Tento muž podporoval netoliko žáky kostelu pražskému sloužící, nýbrž i takové, kteří se nacházeli na obecném učení, podle možnosti jmění svého pečoval, jak bylo při mnohých známo.“²⁸⁾ Doktorům a mistrům byla dávana přednost před jinými (negraduovanými) žadateli o církevní a jiné úřady, a není proto divu, že studium na cizích universitách bylo v Čechách podporováno stále více.²⁹⁾

Veliká řada českých vzdělanců studovala na universitě pařížské. Poněvadž, jak již zmíněno, se zápisy posluchačů z té doby nezachovaly, známe jména alespoň části jich z jiných pramenů. *Tadra*³⁰⁾ uvádí na padesát významných českých osobností, jež navštěvovaly pařížské učení (první z nich studoval v Paříži kolem roku 1140). Mezi nimi v pozdější době byli i Jan z Jenštejna, Matěj z Janova a M. Jeronym Pražský. „Pařížský doktor“ požíval všude neobyčejné váženosti, poněvadž obecné učení pařížské bylo proslavené v celé Evropě. Učitelé a posluchači se na pařížské universitě dělili podle národností, o čemž je zmínka z 13. století. Toto rozdělení bylo zavedeno z příčin vnitřně administrativních a disciplinárních. V čelo každého „národa“ postaven prokurátor. Roku 1249 se jmenují čtyři „národnosti“: galská (natio Gallicorum), pikardská (natio Piccardorum), normanská (natio Normannorum) a anglická (natio Anglicorum). Tedy tři národnosti francouzské a jedna cizí. V této cizí národnosti — anglické — byli zahrnuti posluchači všech národů nefrancouz-

²⁶⁾ Dlouhou řadu jmen uvádí Ferdinand Tadra, *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*. Spisův počtých jubilejní cenou Král. české společnosti nauk v Praze číslo VIII. (Praha, 1897), str. 235 a násled.

²⁷⁾ *Fontes rerum Bohemicarum* (Prameny dějin českých) II., vydali Jos. Emler a W. W. Tomek, p. 194/195: „...iuvenes... ingenio acutos et in artium artibus argutos, qui nuper ad magnam mensam dominae philosophiae delitiosis pasti epulis, et exhaustis totius Franciae thesauris, novi philosophi redeunt.“

²⁸⁾ *Fontes rerum Bohemicarum* II., p. 323: „Hic vir non tantum scolaribus Pragensi ecclesiae deservientibus subveniebat, verum etiam in generali studio existentibus pro possibilitate suarum facultatum affectuose, ut in plurimis patuit, providebat.“

²⁹⁾ Tadra *uv. m.* str. 236/237.

³⁰⁾ Tadra *na uv. m.* str. 243—254.

ských. V rotulu anglické „národnosti“ (roku 1362) se praví: „sub qua nacione (Anglicana) continentur et reducuntur omnes ad studium Parisiis venientes de Imperio fere omnes Alamanni et alii de aliis, que in circuitu sunt, regnis, videlicet Ungarie, Bohemie, Polonie, Svecie, Dacie, Norvegie, Scocie, Anglie, Ybernie etc.“³¹⁾ — to jest: „v národnosti anglické jsou zahrnuti skoro všichni Němci, přicházející na pařížské učení z říše a jiní (obyvatelé) z ostatních okolních království, totiž z království Uherského, Českého, Polského, Švédského, Dánského, Norvéžského, Skotského, Anglického, Irského atd.“ Z toho je i viděti, že také království České a jeho obyvatelé byli uváděni odděleně od zemí německých, že tedy bylo podle tehdejšího pojetí považováno za samostatnou právní osobu, za suverénní stát. Bylo by nevídaným omylem ztotožňovati svatou říši římskou s Německem. České království bylo sice částí říše římské, nikoli však částí zemí německých; k těm České království státoprávně nepatřilo. K říši římské příslušel tehdy „právně“ celý svět, takže ani český stát nebyl výjimkou. V čele svaté říše římské nestál císař německý, nýbrž král (císař) římský. Král český, Otec vlasti, byl (v letech 1355—1378) císařem římským, a tato okolnost je pro nás vyznamenáním. Bráti ji však za základ k jiným oprávněním by bylo nesprávné. „Ve skutečnosti zahrnovala říše římská ve 14. století Německo, stát český, největší část Itálie, část dnešní Francie, Nizozemsko a Švýcarsy.“³²⁾ — Pro svou početnost byl anglický „národ“ rozdělen ve dvě části: v provincii anglickou a neanglickou. Provincie neanglická čítala jedenáct národností (undecim regna ipsius nationis).

Mnoho Čechů studovalo též v Boloni, jež proslula právní vědou, kano-nistikou i civilistikou. Učení boloňské nabylo v Čechách zvučného jména. *Letopisec Vincencius*, pražský kanovník, se na několika místech svého spisu zmínuje o právnících a právních knihách boloňských.³³⁾ V Boloni od poloviny 13. století jsou jen dvě větší sdružení: *citramontani* (Italové) a *ultramontani* (příslušníci mimoitalsí). K ultramontanům patřili i Češi; jsou jako zvláštní národ jmenováni roku 1310 u příležitosti sporu „národností“ německé s ultramontánským rektorem, jímž tehdy byl Uher.³⁴⁾ I z Čechů byl na universitě boloňské volen rektor již koncem 13. nebo začátkem 14. století. Čech byl rektorem v roce 1315/1316 (neuvádí se však jeho jméno). Nejstarší statuty právnické university boloňské — statuta universitatis scholarium iuristarum Bononiensium³⁵⁾ — stanoví ohledně čtrnácti ultramontánských národů, že rektor má býti volen z německého národa každý pátý, z českého národa každý jedenáctý rok. Začátkem 13. století vzniká v Boloni také

³¹⁾ Henricus Denifle — Aemilius Chatelain, *Chartularium universitatis Parisiensis*. Tom. III (Paříž, 1894), p. 91. 12.

³²⁾ Krčmář, *Die Prager Universitäten*, str. II, pp. 438, 445, 459: „Bolienses quoque cum

³³⁾ *Fontes rerum Bohemicarum sapientibus visitat*, „pro emendis enim decretis suis legistis et sapientibus“, „Bononiam cum suis fueram.“

et aliis libris ab eodem episcopo Bononiam missusolus Malagola, *Acta nationis Germanicae*
³⁴⁾ Ernestus Friedländer — Car, „In discordia, quam habuit natio nostra cum quo-universitatis Bononiensis (Berlín, 1887), p. 61: rat rectoris officio versucis et dolis pro se et ad-dam Ungaro et sibi adhaerentibus, qui se ingessemis et Vasconibus, expendit pecuniam infras-herentibus, videlicet Burgundis, Polonis, Bohe Juristen-Universität Bologna vom J. 1317—1347

³⁵⁾ Vydal je H. Denifle, *Die Statuten der Florenz. Archiv für Literatur- und Kirchengen-und deren Verhältniss zu jenen Paduas, Perugias, Ehrle* III. (Berlín, 1887), str. 260: *Rubr. V. (De schichte des Mittelalters* (red. H. Denifle — F. theoniconum natio habeat rectorem de quin-*quibus nacionibus sunt eligendi rectores)*: „... tota universitate concessum... Natio vero quennio in quinquennium, sicut ab olim fuit eis agesimum primum annum debeat ha-Boemorum de vigesimo primo in vise rectorem anno a nativitate domini milesimo bere rectorem, declarantes, Boemos habuis sequentes kalendas Maii, que fuerunt anno mi-trecentesimo quindecimo kalendis Maii usque ad lesimo trecentesimo sextodecimo.“

lékařské učení a ve 14. století učení teologické. Tadra³⁶⁾ uvádí přes padesát příslušníků českého státu, kteří studovali v Boloni (z nich prvního kolem roku 1250), z pozdějších mimo jiné i Arnošta z Pardubic, Jana z Jenštejna a Ondřeje z Dubé. Ovšem jsou to opět jen jména zachovaná z nahodilých zmínek, nikoli ze zápisů universitních.

Rovněž na universitě v Padově (zal. r. 1222) byla zapsána řada českých posluchačů. Tu Čechové (od roku 1260) náleželi rovněž, jako v Boloni, k ultramontánům a je o nich zmínka v nejstarších nám známých statutech padovského učení z roku 1331. Již ve 13. století Čechové představovali v Padově samostatný (universitní) národ. Roku 1331 byl rektorem ultramontánů Jan z Čech,³⁷⁾ probošt u sv. Jiljí v Praze, a český rektor volen patrně každých deset let (r. 1386 byl rektorem Jan z Pomuka, r. 1396 Jan řečený Nos). Tadra³⁸⁾ uvádí přes čtvřicet Čechů, kteří byli zapsáni na padovské universitě.

Mnoho Čechů studovalo také na papežském učení v Římě a v Avignonu,³⁹⁾ na francouzském učení v Montpellieru, jež se ve zřízení vyvinulo zcela samostatně, a kde lékařství a právnictví bylo pěstěno s ojedinělým úspěchem, a konečně také v Orléansu, kde vynikalo právnictví a kamž český král Václav II. vyslal jakéhosi Konráda, aby se vzdělal v právech za účelem sepsání zákoníka pro český stát.⁴⁰⁾

Opakujeme znovu, že nejsou to zprávy, z universitních zápisů, nýbrž jenom z porůznu roztroušených zmínek. A že se takové zmínky shánějí jen velmi stěží, to zajisté každý rád uzná. Byly-li by tu universitní zápisy, pak bychom ještě mnohem lépe poznali proslulou vědychtivost a dávnověkou kulturní výši českého národa. Avšak, jak již naznačeno, je i to, co je po ruce, až příliš výmluvným dokladem, že Čechové odedávna byli na stejné kulturní úrovni jako ostatní vzdělaní národové evropští.

Viděli jsme faktický, ale nejdůležitější předpoklad, jenž Karla IV. nutil k založení pražské university, stále rostoucí snahu české inteligence po nabytí vyššího vzdělání. Vždyť Karel sám si zamiloval vědu a umění. V mládí studoval na obecném učení pařížském,⁴¹⁾ jako král pak se rozhodl zříditi přesně podle jeho vzoru universitu v Praze. Ta — abychom užili slov samotného Karla — neustálá lačnost českého lidu po plodech vědění mu tanula na mysli při tak významném kroku. „Věrní obyvatelé království Českého“ (fideles regnicole) již neměli býti nuceni doprošovati se cizí pomoci k ukojení své vrozené vědychtivosti, nýbrž měli v samotném království „naléztí stůl prostřený“. Český král založil českému národu universitu, první v střední Evropě! Karel sice povolal roku 1348 „mistry a doktory z rozličných zemí“,⁴²⁾ ale v první řadě užil pro pražskou universitu hned od začátku způsobilých sil domácích, českých, vzdě-

laných na obecných učeních zahraničních. Pět českých mistrů přednášelo teologii: Jan Moravec, za jehož povýšení na mistra se Karel již 30. srpna 1348 přimlouval u papeže, aby toto povýšení bylo „ke cti a ozdobě Karlově a jeho království Českého a k pohodlí a povznesení učení pražského“.⁴³⁾ Dalšími lektory teologie byli Vojtěch Bludův, Mikuláš z Loun, Petr z Bíliny a jeden mistr neznámého jména. Profesorem církevního práva byl kterýsi doktor učení boloňského; týž obor přednášel i arcibiskupský kancléř Štěpán. Medicině vyučoval roku 1353 Baltazar z Tuscie. Pražská universita byla uvedena v chod ve všech fakultách kromě práva římského. Rektor byl volen ročně. Nejstarší známý doktorský diplom⁴⁴⁾ je z 12. června 1359; byl jím vyznamenán Jindřich řečený Strubonius z Libice — patrně totožný s Jindřichem Jana Šterby, jenž později studoval kanonické právo v Montpellieru. Diplom udělil první arcibiskup pražský, Arnošt z Pardubic, jako kancléř university.

Původní text latinský.

ARNESTUS, Dei et S. apostolicae sedis gratia s. Pragensis ecclesiae archiepiscopus ac venerabilis universitatis studentium studii Pragensis cancellarius. Decet et expedit, ut illi qui per acquisitionem scientiarum multis laboribus utiliter insudarunt, specialibus honoribus praeferantur. Hinc est, quod cum honorabilis vir Henricus Ioannes dictus Strubonius de Libicz Olomucensis dioecesis per ceteros ss. theologiae professores et magistros in artium liberalium facultate peritos per nos specialiter deputatos sit debito ac rigoroso examine praevio repertus sufficiens decore magisterii septem artium honestari: idcirco nos ipsius sufficientiam et virtutum merita plurima attendentes ipsum in aula nostra archiepiscopali Pragensi solemniter magisterii huiusmodi honore per consueta insignia cum debitis solemnitatibus in talibus observari consuetis primo loco duximus decorandum, dantes et concedentes eidem auctoritate cancellariatus nostri plenam ac liberam facultatem, in cathedra magistrati artium in studio Pragensi et alias ubique locorum legendi et quoslibet actus faciendi et exercendi magistrates. Sub maiori sigillo: D. Pragae a. D. 1359 die 12. Iunii.

Český překlad.

ARNOŠT, z milosti Boží a apoštolské stolice arcibiskup pražský a kancléř ctihodné university studujících učení pražského. Sluší se a je k prospěchu, aby ti, kdož se osvojováním znalosti věd mnohými pracemi užitečně zapotili, byli vyznamenáni zvláštními poctami. Poněvadž tedy vznešený muž Jindřich Janův, řečený Strubonius z Libice v diecési olomoucké, byl ostatními profesory teologie a zkušenými mistry na fakultě svobodných umění, námi k tomu zvláště ustanovenými, po předchozí náležitě a přísně zkoušce uznán způsobilým, aby byl poctěn hodností mistra sedmi umění, tu my, majíce zřetel k jeho způsobilosti a k nemalým zásluhám jeho ctností, ozdobili jsme jej v naší pražské arcibiskupské aule slavnostně s obvyklými insigniemi a za příslušných obřadů na prvním místě hodností mistrovskou, udělivše mu mocí svého úřadu kancléřského plnou a svobodnou moc k přednáškám na artistské fakultě university pražské i kdekoli jinde a k výkonu všech práv mistrovských. Dáno pod větší pečeti v Praze léta Páně 1359, dne 12. června.

Z prvních mistrů byli Boreš Maníkův z Prčic, jenž pak přednášel církevní právo, a Konrád Matějův z Domažlic. Tadra, jenž zprávy o pražské universitě

⁴³⁾ „Ad suum et regni sui Boemie honorem et decus ac studii Pragensis per S. V. fundati commodum et augmentum.“ Tadra na uv. m. str. 271.

⁴⁴⁾ Diplom otiskuje na příkl. Frind, Kirchengeschichte Böhmens II, str. 424. Srov. F. K o p. Ze začátků university Karlovy, Národní politika, roč. 57., čís. 165., ze 14. června 1939.

³⁶⁾ Tadra na uv. m. str. 258—265.

³⁷⁾ H. Denifle, Die Statuten der Juristen-Universität Padua vom Jahre 1331. Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters VI, (Freiburk v Br., 1892), str. 314, 382: „A. D. 1331, indictione XIV., tempore rectoratus venerabilium virorum dominorum Iohannis de Bohemia, prepositi sancti Egidii Pragensis nec non domini Bini More de Mediolano...“

³⁸⁾ Tadra na uv. m. str. 267—273.

³⁹⁾ Tadra na uv. m. str. 273—275.

⁴⁰⁾ Tadra na uv. m. str. 276—279.

⁴¹⁾ Beneš Krabice z Weitmile ve své kronice zaznamenává: „Volens, ut studium Pragense ad modum et consuetudinem studii Parisiensis, in quo olim ipse rex in puerilibus constitutus annis studuerat, in omnibus et per omnia dirigeretur et regeretur.“ Fontes rerum Bohemicarum IV, poř. J. Emler, (Praha, 1884), p. 517.

⁴²⁾ Fontes rerum Bohemicarum IV, p. 517 (táž kronika): „Accersivit etiam de alienis partibus diversis plures in sacra theologia magistros, in iure canonico doctores, et in singulis artibus expertes et eruditos, qui ecclesiam Dei et proximos in scienciis et moribus edifiarent.“

na samých jejích začátcích prozkoumal snad nejpodrobněji a nejhloběji, dochází podle pramenných dokladů k závěru,⁴⁵⁾ že první profesori pražského učení velikou většinou byli rodilí Čechové, na cizích universitách vzdělání (sotva jediný z nich, o němž by bylo nepochybně, že byl Němec), a že teprve časem nabývali převahy cizozemci, což ani jinak býti nemohlo, jelikož z cizích scholárů, kteří se u velikém počtu hrnuli do Prahy, všichni, kdož dosáhli potřebného gradu, mohli též přednáseti na pražském učení. Již z toho ohledu — poznamenává Tadra — možno říci, že nové učení pražské bylo původně české, ovšem s vyučovací řečí latinskou. K tomu dlužno uvážiti, že Karel IV. vyjednával o zřízení pražské university jako vladař a král český, dříve než zvolen byl na království římské, neboť tato volba jeho byla vykonána dne 11. července 1346 a list papežův, povolující zřízení university, byl vydán již 26. ledna 1347. Mezitím se Karel zúčastnil války ve Francii a byl poraněn v bitvě u Křečaku, potom následovalo jednání v Německu a korunování jeho na království římské, potom cesta do Čech, takže nelze mysliti, že by byl teprve mezi tím s papežem vyjednával o povolení k zřízení university. Karel vydal zakládací listinu — uzavírá Tadra — teprve roku následujícího (dne 7. dubna 1348).

Záhy se začíná uplatňovati na pražské universitě cizozemský živel. I cizí scholárové, hrnoucí se v hojném počtu do Prahy, mohli totiž na pražském učení přednáseti, dosáhli-li potřebného stupně. Tím však nemohl býti a také nebyl zmařen původní český charakter pražské university s vyučovací řečí latinskou. Vždyť i náklad na zřízení university byl učiněn z národního jmění českého, a zejména vydatnou sbírkou mezi českým duchovenstvem. Za tyto peníze zakoupil pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic statky a vsi (v Čechách), jež byly věnovány pražské universitě.⁴⁶⁾ Nevadí, že Karel je v zakládací listině nazýván králem římským, vždyť pod tímž názvem vydal zakládací listiny i pro jiné university (zejména v Itálii).

Pražská universita hned v prvních dobách vzkvétala značnou měrou. Právě-li kronikář Beneš z Weitmile kolem roku 1375, že do Prahy přicházeli studenti „z Anglie, Francie, Lombardie, Uher, Polska a okolních zemí, synové šlechticů a knížat, prelátů z rozličných částí světa“ a že Praha tím „proslula a nabyla váženosti v cizině“,⁴⁷⁾ mělo to také ten důsledek, že cizinci nabyli početné převahy nad lidmi domácími. Počet studentů saských činil jednu třetinu, Poláků a Bavorů bylo po jedné čtvrtině, ale ubylo jich založením universit v Krakově (1364) a Heidelbergu (1386). A tak podle statut (zapsaných do knihy statut r. 1385, tedy již po úmrtí Karla IV.) byla pražská universita rozdělena ve čtyry „národy“: český, bavorský, polský a saský; tedy ve dva národy slovanské a dva německé. Když však Poláci začali většinou studovati v Krakově, měli i v polském národě většinu Němci, takže na pražské universitě měli Němci tři hlasy proti jedinému hlasu národa českého. V té době, roku 1384, dokonce byl na universitě vídeňské český „národ“ z panovníkovy vůle připojen k „národu“ uher-

⁴⁵⁾ Tadra na uv. m. str. 288/289.

⁴⁶⁾ Srov. Zikmund Winter, Děje vysokých škol pražských od secessi cizích národů po dobu bitvy bělohorské 1409—1622 (Praha, 1897), str. 5. — V kronice Beneše z Weitmile se píše: „ipse rex primum, demum dominus Arnestus, sancte Pragensis archiepiscopus primus, et capitulum eiusdem ecclesie, omnes quoque alii prelati et collegia aliarum ecclesiarum nec non monasteria regni Boemie contributorunt satis magnam summam pecunie, et reditus ac census perpetuos ad factum huiusmodi opus in certis locis emerunt, et bona eadem archiepiscopatu Pragensi unierunt, et dominum archiepiscopum Pragensem et suos successores cancellarium studii Pragensis fecerunt et esse voluerunt.“ *Fontes rerum Bohemicarum* IV, p. 517/518.

⁴⁷⁾ *Fontes rerum Bohemicarum* IV, p. 518: „Et veniebant illuc de alienis partibus, videlicet de Anglia, de Francia, de Lombardia, de Ungaria, de Polonia et de singulis circumiacentibus terris studentes filii nobilium et principum ac prelati ecclesiarum de diversis mundi partibus. Et facta est civitas Pragensis ex studio huiusmodi famosa et celebris in terris alienis valde.“

skému a namísto českého „národa“ postaven „národ“ německý, takže od té doby byly na vídeňské universitě tři „národy“ německé a jeden cizí (uherský).

Současně se zvýšením národního uvědomení vzniká oprávněné úsilí Čechů o zvětšení podílu na správě pražské university a snad s jejich nespokojeností souvisí i zvláště hojná návštěva českých studujících na zahraničních universitách. Za vlády Karlova nástupce, českého krále Václava IV. (1378—1419), pražská universita se stala jevištěm prudkých sporů mezi Čechy a Němci, zejména za rektorátu Kunráda Soltova. Jak nevole mezi českým „národem“ a druhými třemi o osazování kolejí,⁴⁸⁾ tak i spor o složení universitní rady (*consilium universitatis*),⁴⁹⁾ byly arcibiskupem pražským jakožto universitním kancléřem rozhodnuty ve prospěch Čechů. Postavení Čechů stále více sílelo. Poměry se začaly utvářeti mimořádně.⁵⁰⁾ A když k národnostním třenicím přibýly ještě rozpory náboženské, když konečně při papežském rozkolu cizí mistři na pražské universitě byli proti českému králi, vymohli čeští mistři na králi Václavu, že vydal

kutnohorský dekret z 18. ledna 1409,

jímž na pražské universitě byly českému národu přiznány tři hlasy naproti jednomu hlasu národů německých. Dekret zní v původním textu i českém překladu:

Původní text latinský.

Český překlad.

WENCESLAUS, dei gracia Romanorum rex semper Augustus et Boemie rex. Honorabiles devoti dilecti! Quamquam omnium hominum commodis intendere generaliter teneamur, non tamen eisdem in tantum debemus favere sollicitate, ut eorum forsan, qui pro locorum et temporum vel aliquarum aliarum rerum opportunitatibus constricti nobis quadam sorte iunguntur, dispendiis subiaceant et iacture. Nam etsi omnem hominem omnis teneatur diligere: restat tamen, ut hec ipsa dilectio ex ordinata solummodo proveniat caritate; propter quod extraneum propinquo in amore prefigere ordinate caritatis est preposteratio, cum verus amor semper incipiat a se ipso, et per consequens in

VACLAV, z Boží milosti král římský, vždy rozmnožitel říše, a král český. Ctní, oddaní, milovaní! Ačkoli jsme povinni pečovati povšechně o blaho všech lidí, přece jen nesmíme býti všem přízniví natolik starostlivě, aby toto blaho bylo snad k újmě a ztrátě těch, k nimž jsme pro místní, časovou nebo jinakou příležitost pevně vázáni jaksi osudem. Neboť byť i každý člověk byl povinen milovati každého člověka, jest přece jen zapotřebí, aby toto milování vycházelo z lásky zřízené; pročež dávati v lásce přednost cizinci před domorodcem jest řádné lásky zvrácení, jelikož pravá láska začíná vždy od sebe samého a teprve potom se přenáší na druhé podle měřítká blízkosti.

⁴⁸⁾ Šlo vlastně o odpor proti tomu, že „statky, nákladem celé země“ pořízené, měly býti veskrze v užívání cizinců. Arcibiskup Jan z Jenštejna vydal rozsudek z 2./XII. 1384, že mají jen Češi, a teprve, když by se jich nedostávalo, tedy osoby z jiných národů býti přijímáni do kolejí. Tomek, Děje university pražské str. 110/111; Tadra, Příspěvky k dějinám university Pražské ve čtrnáctém století. Věstník Král. české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-filologická, roč. 1890, str. 290.

⁴⁹⁾ List arcibiskupa pražského z 4./XII. 1384. Tadra tamtéž, str. 291. — V obou případech podáno proti rozhodnutí arcibiskupovu odvolání k papeži.

⁵⁰⁾ Srov. Tomek, Děje university pražské str. 111: „Majíce Němci ještě posud všechnu moc v rukou svých, hleděli jí v nejvyšším stupni užiti ku přinucení Čechů, aby upustily od svých žádostí. Tedy vyhlásil Soltow všeobecnou zápowěď všech čtení w universitě pod nejtěžšími pokutami, w statutech dopuštěnými. Čechové však na zápowěď nedbali, nýbrž ozbrojení dali se naléztí u veřejných školách w koleji, a vykonávali čtení, hádání i všeliké jiné školní skutky bez přestání.“

posterios per proximitatis lineam derivetur.

Cum itaque natio Theutonica, iure incolatus regni Boemie prorsus expers, in singulis universitatis studii Pragensis agilibus, ut relacio veridica ad nos deduxit, tres voces sibi vendicaverit ad usum, nacioque Boemica, eiusdem regni iusta heres, tantummodo unica gaudeat et fruatur: nos vero iniquum et valde indecens arbitrans, ut de profectu incolarum, quibus recta comperit successio, exteri et advene habundanter affluent et illi defectuum incommodis senciunt se oppressos: *mandamus vobis presencium virtute firmiter et districte, omnino habere volentes, quatenus mox visis presentibus, contradiccione et renitencia quibuslibet procul motis, nacionem Boemicam in singulis consiliis, iudiciis, examinibus, eleccionibus et quibuscumque aliis actibus et dispositionibus universitatis predictae ad instar ordinationis, qua gaudet nacio Gallica in universitate studii Parisiensis ac cetera in Lombardia et Italia pociuntur nationes, ad tres voces admittere modis omnibus debeatis, sinentes eam vocem huiusmodi privilegio ex nunc in antea in perpetuum pacifice uti et gaudere; aliter non facturi, prout indignacionem nostram gravissimam volueritis arcus evitare.*

Datum in Montibus Chutnis die XVIII mensis ianuarii, regnorum nostrorum anno Boemie quadragesimo sexto, Romanorum vero tricesimo tercio.

Honorabilibus rectori et toti universitati studii Pragensis devotis nostris dilectis.

Není příhodné zkoumati, proč se Němci nespokojili na pražské universitě s jedním hlasem. Jisto je, že se značnější část profesorů a posluchačů na znamení protestu vrátila do svých vlastí, ač možno-li návrat do vlasti vůbec pokládati za protest. V německých zemích zatím byly totiž zřízeny university ve Vídni (1365), Heidelbergu (1386), Kolíně nad Rýnem (1388) a v Erfurtu (1392). Těchto navrátilších se však nebylo tak veliké množství, jako se někdy tendenčně uvádělo.⁵¹⁾

⁵¹⁾ Přehnané zprávy uvádějí na pravou míru Tomek, O počtu studentů v učení Pražském ve 14. století. Časopis Českého museum (red. Jan Erazim Wocel) XX. (Praha, 1846), str. 112 a násl.; Denifle, Die Universitäten des Mittelalters I, str. 600/601, pozn. 1554; Paulsen v Sybel's Historische Zeitschrift, sv. 45., str. 269, Winter, Děje str. 8; srov. Tadra na uv. m. str. 294/295. Nověji zase Friedrich Matthaeusius, Der Auszug der deutschen Studenten aus Prag (1409). Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen (red. Dr. Otokar Weber) LII (Praha, 1914), str. 451 a LIII (1915), str. 58 a násl.

Poněvadž tedy národ německý, který vůbec nemá obyvatelského práva v království Českém, si ve všech záležitostech, o nichž se jedná na universitě pražské, osvojil tři hlasy k užívání, jak nás o tom došla hodnověrná zpráva, a poněvadž národ český, pravý to dědic tohoto království, má toliko jediný hlas a ho užívá: tu my, považující za nespravedlivé a velmi neslušné, aby prospěchu obyvatel, jimž přísluší pravá poslušnost, užívali v přehojné míře cizinci a lidé přespolní a aby se pak obyvatelé cítili utiskovanými újmou nedostatku: *proto vám mocí tohoto listu nařizujeme nezvratně a přesně, chtějice to tak naskrze mítí, abyste ihned po obdržení tohoto listu bez jakéhokoli odporu a zdráhání připustili národ český všm způsobem ke třem hlasům při všech poradách, soudech, zkouškách, volbách a kterýchkoli jiných aktech a disposicích této university po způsobu zřízení, jaké má francouzský národ na universitě pařížské a ostatní národy v Lombardii a Italii, a abyste český národ na věčné časy nechali v pokojném užívání této hlasovací výsady a nehodlali snad činiti něco jiného, chcete-li se těsně vyhnouti naší nevoli.*

Dáno na Horách Kutných dne 18. ledna, v čtyřicátém šestém roce našeho kralování v Čechách, v třicátém třetím roce našeho kralování v říši římské.

Ctnému, oddanému a milovanému rectoru a celé universitě pražské.

A také tomuto „exodu“ a zásluze mistra Vincence Grunera je povinna díky za svůj vznik lipská universita (1409). Jak ovšem ve světle pravdy vyhlízejí slova historika lipské university,⁵²⁾ praví-li, že marně se nečeští studenti obrátili na Boldenhagena, posledního rektora německé národnosti, marně na vládní úřady s žádostí o odvrácení těchto nesnází, a že i žádost ke králi Václavu byla při korporativní samostatnosti a nedotknutelnosti práv university úplně bezvýsledná? Stačí na to odpověděti, že český král Václav IV. přes korporativní samostatnost a nedotknutelnost práv university přece jen svou královskou mocí spor na pražské universitě rozhodl s právní účinností. V čí prospěch tak učinil, to záleželo na jeho spravedlivém uvážení.

Závěrem uvádíme slova Němce Friedricha Paulsena, jenž v pojednání „Die Gründung der deutschen Universitäten“, uveřejněném v H. v. Syblově Historische Zeitschrift svazek 45. (Mnichov a Lipsko, 1881), str. 269, pozn., napsal (uvádíme v českém překladě):⁵³⁾ „Zdá se mně, že tři národnosti německého původu na pražské universitě s příslušným podílem na právech a požitcích university byly ovšem nesrovnalostí, když universita založením německých a polských universit ztratila universální povahu. Na vídeňské universitě byla knížecím opatřením z roku 1405 Rakušanům vyhrazena polovina kolegiatur, nikdy však nikomu nenapadlo, aby se nad tím pozastavil. Na pozdějších universitách byl vlivem zeměpána na udělování kolegiatur zajištěn podíl obyvatelům dotyčné země. A nutno tutéž věc posuzovati jinak, jde-li o Čechy, než jde-li o Němce? Ani nelze za jedinou příčinu úpadku pražského učení uváděti toto zatlačení Němců. Tento úpadek by byl nastal zajisté i beztak, by i pomalejší cestou. Čechy nebyly srdcem Německa. A viděti dokonce v zahrnutí několika německých profesorů událost světobornou, jest přece dobrodružné idolon horizontis.“

Týž český král Václav IV., který vydal dekret kutnohorský, přikázal Karlově koleji⁵⁴⁾ r. 1383 tehdy nejnádhernější stavbu ve středu Prahy, dům bývalého mincmistra královského Johlna Rotleva, a tento dům, známý pod jménem Karolinum, jest podnes vlastním symbolem staroslavné university Karlovy.

Pro český národ se na universitu dostavily průběhem českých dějin doby svízelné, doby zápasu o kulturní existenci. A když pak i pražská universita, jako všechny university, prožívala vývoj od ústavu mezinárodní povahy k ústavu národnímu, i tehdy český národ ucítil nemalou krutost na poli kulturním. Avšak „jestliže na pražské universitě r. 1784, kdy mrtvý jazyk (latina) ustupoval živému, volena byla němčina, nestalo se tak na základě nějakých nároků a nevzniklo tudíž z toho žádné právo. Byla to jen zastávka na vývojové dráze, způ-

⁵²⁾ Moritz Brasch, Geschichte der Universität Leipzig. „Auf Deutschen Hochschulen“, svazek II. (Mnichov, 1890), str. 2: „Vergeblich hatten sich die nichtböhmischen Studenten an Boldenhagen, den letzten Rektor deutscher Nation, vergeblich an die Regierungsbehörden mit der Bitte um Abwendung dieser Uebelstände gewandt. Selbst ein Gesuch an den König Wenzel war, bei der corporativen Selbständigkeit und Unantastbarkeit der Rechte der Universität, völlig erfolglos.“

⁵³⁾ Německý text Paulsenův zní: „Mir scheint, dass drei Nationen deutscher Abstammung an der Universität Prag mit entsprechendem Antheil an den Rechten und Emolumenten derselben allerdings ein Missverhältniss waren, seitdem die Universität durch Gründung deutscher und polnischer Universitäten ihren universellen Charakter verloren hatte. An der Universität Wien wurde durch fürstliche Verfügung v. 1405 den Österreichern die Hälfte der Collegiaturen vorbehalten, es ist niemals jemandem eingefallen, daran Anstoss zu nehmen. An den späteren Universitäten sicherte der Einfluss der Landesherrn auf die Verleihung der Collegiaturen den Landeskindern ihren Antheil. Ist denn dieselbe Sache anders zu beurtheilen, wenn es sich um Čechen als wenn es sich um Deutsche handelt? Auch die Abnahme des Prager Studiums darf man nicht auf diese Zurückdrängung der Deutschen allein zurückführen. Sie wäre sicherlich auch ohne dem eingetreten, wenn auch langsamer. Böhmen war nicht das Herz Deutschlands. Und gar in der Vertheilung von einigen deutschen Professoren ein welterschütterndes Ereigniss zu sehen, ist doch ein abenteuerliches idolon horizontis.“

⁵⁴⁾ Koleje byly korporace mistrů nebo záků, bydlících ve společných domech, kteří se vyžívali z nadací a zabývali se za to vědeckou prací.

sobená tím, že čeština v tu chvíli — ne svou vinou — nemohla býti vzata v úvahu.⁶⁵⁾ Čeština však na pražské universitě nikdy nevymizela. Roku 1793 byla na ní zřízena stolice českého jazyka a české literatury, roku 1848 nastala jazyková utrakvisace pražské university, a roky 1882 a 1920 jsou jen uzávěrem přirozeného vývoje.

*„Své vlasti poznaje běh,
tak jedno jsi Čech.“*

J. Jungmann.

⁶⁵⁾ Posudek univ. prof. Novotného v „Prohlášení akademického senátu Karlovy university o projevu akademického senátu německé university“ (Praha, 1930), str. 9/10.